'העולם הזה'

'העולם הזה' נתפס כשבועון פורנוגרפי הרבה לפני שהציג תמונות עירום. אחרי כמה שנים תפס את המקום שהוכן עבורו מראש. המבט המציצני של השבועון עוצב בהקשר פוליטי, בהתגרות בצנזורה, בניסיון להראות מה שאסור לראות ולומר מה שאסור להגיד. אבל גם החשיפה וגם החושפנות היו חדורות בשנים הראשונות באהבה למדינה ובדאגה לעתידה.

נועם יורן

בתחילת 1954 ציין עיתון הבוקר באחת מסקירות העיתונות שלו את העולם הזה כשבועון "המציג לאחרונה בעיקר תמונות של נשים מעורטלות למחצה ולא למחצה". יש משהו מפליא במשפט הזה. בעצם יותר מדבר אחד. מצד אחד, הוא מגלה עיוורון בולט: למרות שהחל לגעת בנושאים בעלי אופי אירוטי, השבועון טרם החל אז להציג תמונות "נשים מעורטלות", וגם תמונות "הנשים המעורטלות למחצה" היו בו עדיין מעטות מאוד, ובוודאי לא היוו את עיקרו של העיתון.[1] אולם מצד שני, מגלה הטענה גם ראייה מרחיקת לכת, החודרת, כך נדמה, אל העתיד אל שנות השישים והשבעים, שבהן יהפוך העירום הנשי לחלק קבוע בעיתון, אם כי לא מרכזי מבחינה כמותית.

סימון העיתון כפורנוגרפי שימש כמובן כאמצעי לפסילה מוחלטת שלו, הצבה שלו כאסור למבט (וכמפתה, מצד שני, להצצה), וכמזמין או מצדיק צנזורה כוחנית.[2] עורכי העיתון היו מודעים לכך. המאמר "מהי פורנוגרפיה?" שהתפרסם כמה חודשים לאחר המאמר בהבוקר (ונכתב ככל הנראה בידי אורי אבנרי), מציין כי "בעיתונות הישראלית... כל עיתון התרגל לקרוא ליריבו 'עיתון פורנוגרפי'. 'פורנוגרפי' לא היה רק שבועון בלתי תלוי שדרך על יבלות פוליטיות, אלא גם שבועון שהתחרה בקיוסקים עם השבועון של המפלגה" (העולם הזה, 11.2.1954).

ובכל זאת, כדאי להתייחס לטענתו של עיתון הבוקר, לא רק כאל אמצעי פסילה. כדאי להתייחס אליה דווקא בגלל האמת המפתיעה שטמונה בעיוורון שבה, שניכר דווקא בשימוש במונחים תיאוריים. הטענה מופיעה במקום שולי בטקסט, שולי יחסית לשטף הבלתי פוסק של האשמות בפורנוגרפיה שהוטחו בשבועון.[3] הבוקר מסתפק בתיאור קצר על הצגת "תמונות של נשים מעורטלות למחצה ולא למחצה". בדיוק משום כך בחרתי להתמקד בו. כי בניגוד לאחרים, הבוקר פונה לחוויית ראייה ממשית, של תמונות ממשיות. הוא רואה את התמונות שעדיין אינן מופיעות בהעולם הזה, אך יכנסו לעיתון עם השנים.[4]

כלומר, יש איזו אמת לא פשוטה, המבלבלת ודאי את מושגי הזמן היומיומיים, בטענה שהוטחה, שוב ושוב, מפי מקורות שונים, בעיתון העולם הזה. האמת הלא־פשוטה הזאת מחייבת אותנו לחשוב על משמעותה הפוליטית של הפורנוגרפיה בישראל. לאו דווקא על הפורנוגרפיה שבה השתמשו שבועונים כבול והעולם הזה בשנות השישים, אלא גם על המקום הפורנוגרפי שהיה מוכן עבורם מראש, שנים קודם לכן. מאחר שהעולם הזה לא פעל לבדו בבניית המקום הזה, חשוב לחשוב עליו לא רק כפעולה שביצע בשדה הפוליטי, אלא גם כפונקציה השייכת לאותו שדה פוליטי, מוגדרת על ידו ואולי גם מגדירה אותו: פורנוגרפיה ללא עירום.

משום כך, ראוי להתבונן בפורנוגרפיה דווקא במקום שבו העולם הזה קרוב לעמדה ולמשחק הפוליטיים של הממסד שעליו מתח ביקורת. מקומות כאלה אינם חסרים. העולם הזה ביקר בשנות החמישים בעיקר את מפא"י (וגם אותה, לא תמיד ולא בכל מקרה), ומביקורתו נגדה התפתח חלק ניכר ממאבקיו האחרים של העיתון, למשל, עם הש.ב. ועם הצנזורה. אולם בניגוד לטענה החוזרת בפי מבקריו, ביקורת זו היתה רוויה אהבה גדולה ל"מדינה". היתה זו אמנם מדינה שונה מהמדינה של מנגנוני המפלגות והשלטון, והעולם הזה חיפש, לפחות בשנותיו הראשונות, דרכים למצוא ולהמציא את המדינה שלו ודרכים לפנות אליה – מדינה של העם, האזרחים, "האדם ברחוב" – אולם עדיין היתה זו אהבה למדינה, המתבטאת לעתים בנוסחאות שגורות של אהבה.[5] בפנייה אל המדינה הזאת גם התגלתה קִרבה מפתיעה בין נוסחאות הדיבור של חלק ממנהיגי מפא"י לבין הכתיבה ונושאי העיסוק של השבועון. שניהם אימצו לעתים קרובות נימה מודאגת באשר לעתיד המדינה, העם, הנוער. שניהם דאגו לגורלם של הערכים והאידיאלים. דמיון כזה ניכר בתחרות "צברית 56'", שעליה הכריז העיתון לקראת סוף 1955.

צברית 56'

הכתיבה וההסברים שליוו את התחרות היו דומים להפליא לטענותיהם־קובלנותיהם של כוחות פוליטיים מרכזיים. הרקע לתחרות, חזר העיתון והסביר, הוא המשבר הפוקד את החברה הישראלית, ובמיוחד את הנוער

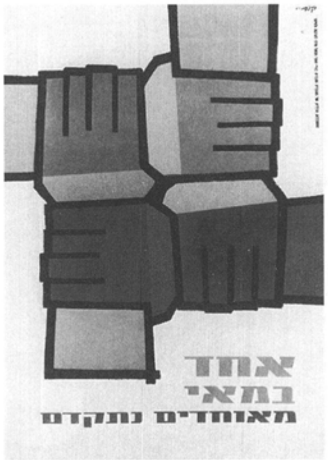

כרזת אחד במאי 1961. הסתדרות העובדים הכללית, מעצב פאול קור.

1961 לביקור הנשיא. מפגינים מנסים לפרוץ גם לבית העירייה, שבו מסתגרים חברי מועצת העיר. דבר מגנה את המתפרעים, מיעוט קטן מתושבי השכונה: "נוער שאינו רואה כל חובה לעצמו לעשות משהו למען המדינה, לעצמו, לעדתו ולמשפחתו". 20 > רבע מיליון צופים במצעד יום העצמאות בירושלים. במרכז המצעד טנקי סנטוריון, שהתקבלו מבריטניה, ותותחים מתנייעים. ירדן מוחה בפני מועצת הביטחון. 21 > פסטיבל שירה ערבית נערך בעכו. 25 > הציונים הכלליים והמפלגה הפרוגרסיבית מתאחדים ומקימים את המפלגה הליברלית. נחום גולדמן מסרב לעמוד בראש המפלגה החדשה. באתגר מכונים עסקניה "מהפכני האופלים". 28 > אהרן שבתאי מזהיר במשא מפני "דרך חתחתים מוסרית ואינטלקטואלית", שבה מוביל משפט אייכמן את רוב הצופים והקוראים. לדבריו, המשפט מבוים למעשה: החל בהכנה האינטנסיבית של הקהל, וכלה במניעת התנקשות מקרית באייכמן. אבל, "שלא כמו בטרגדיה יוונית, הסיכויים לסיכום ולסיפוק במשפט אפסיים". לא תיתכן התאמה בין המשמעות המטאפיסית שמבקשים לייחס למשפט לבין יכולתו של הנאשם לשאת באחריותו למעשיו ולהיענש לפי חומרתם.

+ רואה אור גיליון ראשון של יוכני, כתב־עת לספרות בעריכת אורי ברנשטיין ונתן זך: "באקלימה של ספרותנו כיום, דומה שגם השתיקה מוסיפה כבוד לבעליה". כנגד מבול הכתיבה מבטיחים העורכים כתב־עת איכותי, ללא מתן חסד לעורכים, ל"דורות" בספרות וליוצרים ותיקים. וזאת, כדי "להשתיק את המקהלות למען יישמעו הקולות הבודדים".

> ארבע עיניים ועפרון, של נתן שחם, מוצג בתיאטרון זוטא: מחזה על שקיעתם של "הבחורים הטובים" ועלייתם של ה"מומחים".

מאי 1 > מתפרסם דבר קיומו של הסכם חתום בין הממשלה לבין הוועד היהודי האמריקני, גוף לא ציוני קטן. ההסכם שולל באורח קיצוני את המושג גלות, וישראל מתחייבת בו שלא להתערב בחיי הקהילות בארה"ב. 4 > נפתח שבוע הספר העברי הראשון. 14 > בעכו נוסד איגוד הסופרים היהודים והערבים. 18 > בנימין עמרי טובע מונח חדש באתגר: "ביטחוניזם", ומסביר כי זהו אמצעי לגיוס כוח פוליטי באמצעות יצירת אווירת היסטריה ושמירה על הקיפאון המדיני והמלחמה הקרה. אתגר קורא לשיתוף פעולה בין הלא־ביטחוניסטים, מפ"ם והליברלים, כנגד מפא"י, אחדות העבודה וחרות הביטחוניסטיות. > שישה אנשים נעצרים בהפגנת חרדים ברמת־גן נגד פתיחת אטליז לא כשר. 19 > בג"ץ מחייב את רשם החברות לרשום את חברת אל ארד'. 30 > חיים כהן בכנס בינלאומי לעיתונות בתל־אביב: "הציבור סבור כי בפוטנציה מהווה העיתונות סכנה גדולה יותר מהמשטרה, מבתי המשפט ואפילו מהתליין עצמו". ברקע, ניסיונות להקים מועצת עיתונות או לחוקק חוק דיבה חדש.

+ מפקד אוכלוסין מתקיים בישראל. הליגה למניעת כפייה דתית מפיצה חוברת ומביעה התנגדות לשלילת חירותו של הנפקד להגדיר עצמו כאדם חסר השתייכות דתית או עדתית. באתגר קורא מידד שיף למתפקדים לשקר בשאלות אלה.

> חיים חפר ודן בן־אמוץ פותחים את מועדון החמאם, בשטח הגדול ביפו. התוכנית הראשונה, משלי ערב, מציגה "הווי אותנטי" של ערביי ישראל המשמש ככלי ביקורתי וסאטירי: פארודיות על הממשל הצבאי, על יחסם הצבוע של מפ"ם והשומר הצעיר אל הערבים, על חינוך ציוני לערבים, על פעולות ההסתדרות בקרב ערבים, ועל ערבים המעברתים את שמותיהם. במועדון מציגה להקה קבועה, שבה חברים אריק איינשטיין, אורי זוהר ורחל אטס. > מופע ראשון של התרנגולים, להקת פזמונים חדשה, מיוצאי להקת הנח"ל, בבימוי נעמי פולני. > בני ברמן מופיע בתוכנית יחיד במועדון כליף שבשטח הגדול ביפו: שירים, מערכונים וחיקויים. > רואה אור בעם, ספר שירים מאת אבות ישורון. ישורון פרסם עד עתה בעיקר שירי תוכחה ומוסר במוספים ספרותיים, ואלה זכו לרוב לפרסום "שערורייתי". דן מירון מציין את ההזדמנות לקוראים להכיר "שירה שלא יצאה עד עתה מחוג הכרתם של מעטים".

יוני 7 > הדרמה במשפט אייכמן מגיעה לשיא, בעדותו של יחיאל דינור (ק. צטניק) המספר על החיים ב"פלנטת אושוויץ". דינור מתעלף במהלך העדות ומוצא מאולם הדיונים באלונקה. 13 > הממשלה דורשת מתושבי השבט הבדווי ערב אל

הישראלי. בנקודה זו הפעיל העיתון מנגנון רטורי בלתי נדלה שאִפיין כמעט את כל הכוחות הפוליטיים הציוניים – הקריאה בשמו של משבר, שתמיד, בכל רגע, נמצא בשיאו. דיבור זה על משבר שילב תמיד הפעלה של כוח עם סוג של עונג, המעורר לעתים חשק אירוטי.

נוסחת "משבר הנוער" חוזרת על עצמה בדייקנות וללא שינוי מאז ועד היום. תמיד ניצב הנוער בפני צומת דרכים, תמיד הסכנה היא שיבחר בדרך השגויה ותמיד הסכנה הזאת עומדת על סף מימוש אם לא החלה להתממש כבר, אם לא איחרנו להתמודד עמה. שתי הדרכים מופיעות תמיד במושגים שונים של פנים וחוץ.

ביוני 1954 מופיע בן־גוריון בפני אלפי תלמידי תיכון סמוך לתל־אביב ונואם על הצורך הדחוף בהקמת תנועת נוער ממלכתית אחידה. חיי שליחות מול קרייריזם, כך נוסחה אז הסכנה בלשונו. מחשבה קצרה יכולה להעלות שורה ארוכה של גלגולים חדשים יותר או פחות לאותו צמד מושגים: ערכים, הגשמה, חלוציות, רוחניות, אידיאלים, אותנטיות מול ריקנות, שטחיות, זוהר, חיקוי, חיצוניות או תענוגות החיים. פנים מול חוץ. שנה וחצי לאחר הופעתו של המנהיג בשיח' מוניס, הכריז העולם הזה על תחרות בחירת צברית 56', והצדיק אותה במונחים דומים:

הפחד:

> האם זה נכון? האם דור זה, שגדל אחרי המלחמה, באווירת החירות של מדינתו, באמת נטול כל שאיפה לאידיאלים, על כל פנים רוחניים?

צומת הדרכים:

> בין שני מיעוטים אלה [הנוער הריקני והנוער הערכי] מצויים המוני הצעירים והצעירות המהווים את עיקר המחנה בכל דור, שאינם לא חלוץ ולא מאסף, אלא חטיבה גדולה המוכנה לצעוד בכיוון הכללי של החברה, בהתאם לדוגמה האישית המתייצבת לפניה.
>
> על כן יש חשיבות מכרעת לשאלה: מי מופיע כדוגמה לדור? מי נותן את הטון? מי קובע את הסגנון העובר באופן תת־הכרתי מאיש לאיש, את ה"אופנה" החולפת של הופעה, לבוש, הידור?

וכמובן, קריאת הגיוס:

> זוהי קריאה לכל הטוב והיפה בנוער הישראלי, כל אשר שורשים לו באדמת מולדתו, כל המביע את האופי המקורי של דור חדש (העולם הזה, 6.12.1955).

קל לזהות את האפקטים הכוחניים של פנייה זו. על עוצמתם יעיד המקום הדומה שממנו פונים בן־גוריון והעולם הזה אל הנוער. שניהם, המנהיג והעיתון, מחפשים דרך ישירה להמוניהם, העוקפת את המנגנונים השונים של המדינה. בן־גוריון מגלותו בשדה בוקר, והעולם הזה מהפינה הבזויה שהוקצתה לו, ושממנה התעקש להמשיך ולאהוב את המדינה. נאומו של בן־גוריון הוא כולו מעקף כזה. הוא מרבה לדבר באוזני בני הנוער בגנות מוריהם, המפלגות ואפילו תנועות הנוער. זוהי, אם כן, הפנייה הישירה אל האזרח, שאינה נעזרת במוסדות מדינה ממשיים, ואפילו מדברת בגנו־תם. אפשר לכן לזהות כאן את אחד המנגנונים של הפיכת האזרח לנתין (סובייקט), את הכוח כפי שהוא פועל מנקודת מבטו של היחיד. זאת המדינה כפי שהיא מופיעה אצל הנתינים.

כיצד פועלת פנייה זו? זוהי פנייה אל הפנים בעזרת החוץ. בניגוד להצגה הרגילה של הדאגה המשברית, אין כאן כל סימטרייה בין המונ־חים. הפנים תמיד מופיע כמונח האמיתי והמלא לעומת החוץ השקרי, המזויף והריקני. אולם למרות זאת, האמת שלו אינה יכולה להופיע ללא השקר של החוץ. "ערך" לעולם לא יופיע כמונח בפני עצמו, אלא תמיד כניגוד למונח אחר שמשמעותו "היעדר הערך". "ערך" אינו יכול לעמוד בפני עצמו, ללא המונח הריק התומך בו. הזיוף מגדיר את האמת, הריקנות את המלאות והחיקוי את האותנטי. הדיבור המשברי ספוג כולו בבוז אל החוץ, אל החזות ואל הנראה, בשמו של הפנים. אולם, למרבה האירוניה, הפנים הבלתי נראה אינו יכול להיות מוגדר אלא כניגודו של הנראה הבזוי.

כלומר, הדיבור המשברי יכול להפוך גם לעקרון ראייה, ויותר מזה: לעיקרון שהופך את הראייה לכוח פועל במציאות, באשר הוא מעניק ושולל ערך מסך כל הנראה. דווקא שלילת הערך מהנראה הופכת את הראייה הזאת לחודרנית, בשורה של מטונימיות המסמנות את כל הנראה כבזוי: הוליווד, אופנה, לבוש, יופי חיצוני. ראייה חודרנית שלעולם אינה יכולה לראות את מה שהיא מחפשת.

הצעד של העולם הזה פעל, אם כן, בהתאם ללוגיקה הציונית ההגמונית. העולם הזה ניצל את הדחף הזה לראות ולהיראות, וניסה לממש את הדימוי שראייה זאת חתרה אליו. הוא ניסה למצוא את "הטי־פוס הישראלי החדש". כ"אבן הבוחן", הסביר העיתון, תשמש יכולתה של הנערה הנבחרת לייצג טיפוס זה מבחינת "דרך חייה, שאיפותיה, רמתה המוסרית והופעתה החיצונית".

הוליווד, כמנגנון ייצור של הנראות המושלמת ושל מה שאין בו דבר מלבד חזות, רודפת את הניסיון להציג את הישראלית הטיפוסית. שלילתה היא המאפיין המובהק ביותר של הישראלית האמיתית: מבחינת המראה, אין להעולם הזה מה להגיד על הישראלית האמיתית, מלבד לטעון שוב ושוב שא י נ ה נראית כמו כוכבת הוליוודית. העולם הזה, המתעקש לתרגם את הדינמיקה המשברית לראייה קונקרטית, אף מלווה את הכרזת הפתיחה של התחרות בשורה של זוגות צילומים האמורים להמחיש את ההבדל בין היופי הישראלי החדש לבין הזוהר ההוליוודי הריקני: צילום הוליוודי למול צילום נערה ישראלית. כדי להדגיש את ההבדל, בחרו עורכי העיתון בתמונות בעלות דמיון או אנלוגיה חיצונית: תמונה של נערת זוהר שוכבת בתנוחת עובר על מיטה, מישירה מבט מפתה למצלמה, ומעליה תמונת נערה ישראלית שוכבת על ערימת חציר, מקפלת רגליה ומישירה מבט למצלמה. מרילין מונרו ב"ביקיני עשוי בידי מיטב חייטי האופנה הפריסאית" ליד נערה ב"חולצה ישראלית פשוטה

1961 סואעד לפנות את בתיהם. כעבור קצת יותר משנה ייסגר בית הספר בכפר ותימנע כניסת התושבים לבתיהם. 15 > ראש ממשלת ניגריה מבקר בישראל. בעקבותיו באים בחודשים הבאים ראשי מדינות אפריקניות. 22 > כינוס של 14 ועדי פעולה של חברת החשמל בתל־אביב. התארגנויות עובדים לא מפלגתיות, המערערות על סמכות האיגוד המקצועי לייצג את העובדים. ההסתדרות תובעת מהוועדים להתפרק בתוך 24 שעות, אולם אלה מחליטים על השבתות. המאבק בין ועדי פעולה שונים לבין ההסתדרות יחריף ויילך בשנה הקרובה. > בתל־אביב נחנך בית הרבנות הראשית.

+ חכמי חלם, תוכנית סאטירית של דן אלמגור במועדון התיאטרון: דמוקרטיה, צנזורה, משטרה, ביטחון ובחירות. > רואה אור שירים שונים, מאת נתן זך. מתי מגד מפרסם מכתב לזך במשא: "צריך הייתי לסגור את הספר מיד לאחר שפתחתיו, דווקא משום שהוא אומר אמת... היא כמובן אמיתך שלך, ואף על פי כן הריהי האמת שאנסת גם אותי להתבונן בה, דף אחר דף, ולהודות בקיומה". > מוסיקאים סובייטים מופיעים בנצרת.

יולי 2 > עקיבא ארנסט סימון מעיד במשפט אהרן כהן: העילה האמיתית למעצר כהן היא הרצון להחרים את הארכיון הפרטי שלו, שמכיל מסמכים המטילים על ראשי המשטר אחריות לפגיעה ביחסים בין יהודים לערבים בישראל. 4 > אל איתיחאד מדווח על דברים שאמר בגין לדרוזים בירכא: לו היינו בשלטון, היינו עוזרים לכם להגיע אל אחיכם בהר הדרוזים. 14 > רואה אור גיליון ראשון של במערכה, ירחון מזרחי היוצא בירושלים. רוב כותביו היו שותפים להד המזרח, שיצא בראשית שנות החמישים. הנימה ממלכתית פחות מבעבר ומבטאת אכזבה מהתקווה להשתלבות הציבור המזרחי במערכת הפוליטית הקיימת. ד"ר משה נחמיאס קורא להחרים את הבחירות: "השר שטרית אומר רק חלק מן האמת באמרו כי 'הפרשה' היא עניין לאשכנזים בלבד. כבוד השר צריך היה לומר שכל ענייני המדינה הם מעניינם של האשכנזים בלבד".

+ אילוף הסוררת, הצגה ראשונה בתיאטרון חיפה. > הכתובה של אפרים קישון מוצגת בתיאטרון האהל: עוזבי קיבוץ מבוגרים נאלצים להתחתן כדי להציג כתובה כשרה לחתונת בתם (לפי דרישת אמו של החתן). > אדמת החול, פואמה מאת אבא קובנר. > המשורר ראשד חאסין מרצה במועדון מפ"ם באל מכר על "המהפכניות בשירה הערבית".

אוגוסט 15 > בחירות לכנסת החמישית בצל הפרשה: מפא"י מאבדת חמישה מנדטים, לאחדות העבודה נוסף מנדט אחד, תנועת החרות והמפלגה הליברלית זוכות ב־17 מנדטים כל אחת. לוי אשכול מנהל בשביל בן־גוריון מגעים ממושכים להקמת קואליציה. רק ב־31 באוקטובר תוקם ממשלה חדשה. > מחמוד דרוויש נעצר עם תושבים אחרים מדיר אל אסד ואל בענה.

+ נתן זך כותב ביוכני על מערכת הבחירות: למרות התעוררות מסוימת של אנשי הרוח בארץ, אין מסגרות לאינטליגנציה, והתנגדות האינטלקטואלים התמסמסה בין מפלגות האופוזיציה השונות. > התיאטרון האינטימי מציג את המשרתות של ז'אן ז'נה. > רואה אור אחות קטנה, רומן התבגרות מאת ראובן קריץ: נערה מתבגרת במושב הקולט גרעין נח"ל ועולים חדשים. > הרב שך כותב בדגלנו בזכות השתתפות בבחירות: "לא קיימת בכלל אי־הצבעה. אם חסר כאן מתווסף שם". מי שלא מצביע כאילו הצביע עבור מפא"י או הקומוניסטים.

ספטמבר 17 > על רקע גל בריחות של ישראלים למדינות ערב (ביניהם גם יהודים) נורים חמישה נערים ערבים מהגליל ומחיפה, בעת ניסיון לעבור את הגבול לרצועת עזה. משפחות ההרוגים טוענות כי הנערים הוכו ונורו מלפנים, לא בשעת בריחה, ודורשות חקירה. בחיפה יוקם ועד שיקדם, ללא הצלחה, את דרישת המשפחות. במשך כשבועיים יתקיימו הפגנות אלימות בגליל. בעכו ינסה המון יהודי לפרוץ לרובע הערבי. אחרי חודשים של מאבק תחשוף הממשלה דו"ח פתולוגי, שיצביע על אפשרות כי הנערים אכן נורו לאחר שנתפסו. בן־גוריון יורה לפתוח בחקירה ולנהל משפט, שייפתח ללא נוכחות קרובי הנערים ועורכי דינם. השופט, שיסכים להוראה, יקבע כי הנערים לא הוכו. 19 > אל איתיחאד מדווח כי

'סטאלג 13: רומן מלחמה', מאת מייק באדן, הוצאת ינשוף, ספרי כיס ("מופיע בפעם הראשונה בתרגום עברי ללא קיצורים – תרגום מעולה").

עלמה דמתי, סגנית "צברית השנה", שער 'העולם הזה', 22.3.56.

וכאפייה לבנה" שתיהן בתנוחה בעלת דמיון צורני מקרי (הישראלית עם ידיה על מותניה בתנוחה חברה׳מנית ותוקפנית משהו, מונרו בידיים מקופלות סמוך למותניה בתנוחה ביישנית).

העולם הזה מנסה להראות את ההבדל. הוא מנסה להציג את ההבדל בין מה שנראה לבין מה שאינו נראה. יותר נכון: להראות את ההבדל בין מה שנראה לבין מה שאי־ההיראות היא העיקרון הבסיסי של קיומו. ומכיוון שכך, ברור שהדמיון הוא הכלי היחיד העומד לרשותו.

אולם עיקרון זה הוא גם עיקרון הפורנוגרפיה. הוא עקרון המבט הפאלי. שהרי גם פורנוגרפיה במובנה המקובל היא ניסיון להראות את ההבדל המיני מנקודת המבט הגברית, והיא גם חוסר היכולת להתמודד עם ההבדל או למצוא אותו. הפורנוגרפיה, לפי הסיפור הפרוידיאני, היא ניסיון להציג ולהכחיש מחדש את ההבדל המיני הנגלה לעיני הילד. היא נבנית לכן מראש במשטר של איזונים ופיצויים, שמטרתו להראות את ההבדל ולהכחיש אותו בו־בזמן. חשוב לציין כי במושג הפֵטיש, המסדיר את משטר האיזונים הזה, טמונה גם הראייה החודרנית. הפטישיסט, מסביר פרויד, רואה את הפטיש במקום את הפאלוס הנשי. אולם הפטיש גם משמש כתזכורת לרגע היווצרותו כתחליף לפניס שהילד מגלה כי אמו חסרה אותו, וגם לחרדת הסירוס העולה מגילוי זה. החרדה מגבירה את העניין בפטיש, והפטיש מעורר שוב את החרדה. כלומר, דווקא חוסר היכולת לראות את ההבדל מניע את המבט, והוא מתמיד מכוח מה שמכחיש את ההבדל. המבט הפורנוגרפי, כמו מבטו של העולם הזה, הופך לחודרני מאחר שהוא מתעניין בנראה בשמו של הבלתי נראה.

לפטיש הפרוידיאני גם משמעות ישירה בעיסוקו של העולם הזה בישראלית הטיפוסית, שהופכת בזכותו לתצורת פשרה בין זכר לנקבה. השוני שלה מהכוכבת ההוליוודית פונה תמיד לכיוון הגברי, האקטיבי, החברה׳מני. היא תמיד שירתה בצבא, ולפעמים גם החזיקה מקלע. כוכבות הוליווד, שלהן היא דומה כל כך, מאשרות את נשיותה, והמקלע מרגיע את הצופה מפני האיום הטמון בנשיות זו.

תחרות צברית 56' מסמנת את מקום חדירתו של הפוליטי אל התשוקה הפרטית של הקוראים, או את המקום שבו לא ניתן להפריד בין שני אלה. היא מנצלת מנגנון רטורי ציוני, שבתרגום שלו לראייה ממשית הופך לפורנוגרפי פורנוגרפיה ציונית. אולם, כזכור, הניסיון להבין את המימד הפורנוגרפי של העיתון החל דווקא בהאשמות שהוטחו כלפיו מדוברים ציונים, שהשתמשו בלשון איומים וסכנות בכל עת שהזכירו את העיתון. מהי אם כן סכנה זו? מהי הסכנה הטמונה בפורנוגרפיה הציונית?

מלבד הדינמיקה של התשוקה לראות ושל המבט החודר, התחרות מספקת לקוראי העולם הזה גם את דמות המראה, שניצבת במוקדו של תענוג נרקיסיסטי, החוצה את מישור הפרטי והלאומי. גם בדמות זו כשלעצמה אין לכן כל סכנה למדינה, והיא מופיעה במנגנונים אחרים. זו הדמות הקוהרנטית והשלמה שהצופה המביט בה אמור להיות זהה לה אולם לעולם אינו מגיע לכדי זהות אתה. במלים אחרות, זו דמות המשתתפת במשחק של קביעת זהות, שכוחו מצוי בין השאר בכך שאין בו אתנחתה, שלעולם אינו יכול להיעצר. לאקאן ממקם את שלב המראה על הקו המפריד בין המדומה לסימבולי. המדומה נמצא באישור הזהות בין האני לבין הדמות המשתקפת ביחס הבינארי בין סמל או דמות לבין מה שאלה מסמלים. אולם המבט במראה גם מאיים על אישור זה, מאחר שהזדהות שלו עם הדמות במראה היא גם הזדהות עם אחר. הסמל מאיים להפוך למסמן שעקרון הסימון שלו הוא ההבדל או הפער בינו לבין המסומן.

משחק המבטים הזה נוכח בזירה שבה משתתף העולם הזה במאבק על קביעת זהות. תמיד נוכח בה מבטו של הזר שאמור לאשר, דווקא בזרותו, את הזהות העצמית. ותמיד נוכח בה גם ההבדל בין הדמות לבין מה שהיא אמורה לשקף. משום כך טמון בה, לצד אישור הפוליטיקה של הזהות הנעה בין הנראה לבין הבלתי נראה ובין החוץ לניגודו כפנים, גם איום על פוליטיקה זו. נשות הוליווד, בהבדל הבלתי נראה שלהן מהישר־אלית הטיפוסית, מעניקות לה זהות. אולם הן יכולות לעשות זאת רק דרך הדמיון המאשר את נשיותה של האשה הישראלית. שני מישורים נוכחים לפיכך ביחס שבין הישראלית להוליוודית. האחד שייך למדומה. הוא

'איך לעשות מה', מאת דן בן־אמוץ, "שולחן ערוך בדברי חוכא ואטלולא, מעשי מהתלות לרוב וחכמת חידודים נפלאים אשר לא שזפתם עוד עין קורא עד היום הזה", הוצאת עמיקם.

1961 מחמוד דרוויש הצטרף למק"י. › מהומות אלימות בשכונת התקוה, בעקבות הריסת בית שנבנה ללא רשיון ושמועות על הריסות מתוכננות נוספות. 28 › הקהילה הערבית המאוחדת מתפרקת לאחר הפיכה צבאית בסוריה, בניגוד לדעתו של עבד אל נאצר.

+ כלים נאים דירה נאה, תערוכת כלי בית מוצגת בגני התערוכה בתל־אביב. › לילה על הגדה המערבית, מאת בנימין תמוז.

אוקטובר 11 › ישראל דוחה הצעה להעניק חופש בחירה לפליטים בין שיבה לישראל לבין קבלת פיצויים. בן־גוריון: "הצעה המכוונת להריסת ישראל".

+ רואים אור: לילה ועלים, שירים מאת עמוס לויתן; תרבות והומניזם, מסות מאת נתן רוטנשטרייך.

נובמבר 2 › ממשלה בהנהגת בן־גוריון מוצגה בכנסת. מורכבת ממפא"י, מפד"ל, אחדות העבודה ופועלי אגודת ישראל. 6 › הכנסת מחליטה ברוב גדול כי אין להחזיר את הפליטים הערבים, וכי הפתרון היחיד לבעייתם הוא יישובם במדינות ערב. 8 › החרדים פותחים במאבק נגד החלטת הרבנות הראשית להתיר לקהילת היהודים ההודים "בני ישראל" "לבוא בקהל ישראל". 21 › הפגנות בתל־אביב, ביוזמת הוועד הארצי למען השבת, בניסיון ללחוץ על הממשלה לחוקק חוק לשמירת השבת. 28 › ניסיון להקים עיר שיתופית במצפה רמון. קבוצת צעירים, המתארגנת ביוזמת מפקדת הנח"ל וההסתדרות הכללית, מתיישבת במבנים זמניים מעל מכתש רמון. המקום יינטש לאחר שנים אחדות.

+ רואים אור: לישראלים בלבב, סיפורים וסאטירות, מאת שבתי טבת; סטאלג 13, ספרון כיס המערב תיאורי סאדיזם נאצי במחנה שבויים עם שמץ אירוטיקה. בעקבותיו יופיעו תוך חודשים ספורים עשרות ספרים דומים, שיימכרו בקיוסקים כ"ספרי סטאלג": באלה כמעט שלא יופיעו דמויות יהודיות או אזכורים לשואה, והם יוצגו כמתורגמים על אף כתיבתם בעברית. בינואר הבא תתחיל המשטרה, בעקבות מחאות מגורמים שונים, להחרים ספרים אלה.

דצמבר 2 › קונגרס יהודי־ערבי לא מפלגתי לביטול הממשל הצבאי מתכנס בתל־אביב. 15 › אדולף אייכמן נידון למוות: "הנאשם פעל מתוך הזדהות פנימית עם הפקודות שניתנו לו ומתוך רצון עז להשיג את המטרה הנפשעת". 20 › האו"ם מקבל החלטה הקוראת לתת לפליטים הפלסטינים זכות בחירה: חזרה לשטחי ישראל או קבלת פיצויים. כמו כן דורש האו"ם לאתר את רכוש הפליטים ולהעריך את שוויו. 27 › תיאטרון הקאמרי חונך אולם חדש ברחוב דיזנגוף בתל־אביב, בהצגת כנרת כנרת של נתן אלתרמן. 28 › מתחילה הגירה מסיבית של יהודים ממרוקו לישראל, באישור שלטונות מרוקו.

+ מרגנוט, ספר שירה ראשון של דליה הרץ, מעורר תשומת לב בחוגי הספרות והתרבות כתופעה חדשנית ומורדת, כ"שירה ביטניקית". אורי ברנשטיין מדבר על רושם אי־רציונלי שהספר מעורר, בצד רגישות רבה למצלול, העזה בצירופי מלים ומלמול אינטואיטיבי. נתן זך ודוד אבידן תוקפים בחריפות: מוקיונית, גרפומנית ועוד. › בגדי המלך, הצגה על פי מחזה של נסים אלוני, מועלית בהבימה, בהשראת אגדת בגדי המלך החדשים: שילוב של כמה במות, מסכים, קריין, תשדירי רדיו ותצוגות אופנה. בועז עברון: המחזה הישראלי הטוב ביותר עד כה, שיש בו "הבנה עמוקה של השקר הפנימי בחברה הישראלית". זאת, למרות שאינו עוסק במפורש בנושאים ישראליים, ודווקא משום כך. › רואים אור סיפורה של לוחמת, מאת גאולה כהן, על ימיה בלח"י; על החומות, מאת יהושע אופיר, תיעוד חלקו של האצ"ל במלחמת תש"ח בירושלים ותגובה לספרו של דב יוסף, קריה נאמנה, שהמעיט בחלקן של מחתרות הימין בקרבות.

1962 ינואר 4 › בן־גוריון מעניק ראיון לעיתון הצרפתי לה־פיגארו: "הערבים בישראל נהנים מתנאים כלכליים, חברתיים וחינוכיים טובים מאלה שבכל ארץ ערבית אחרת, ובכל זאת הם אינם שבעי רצון מישראל". 7 › אהרן כהן מורשע בריגול ונידון לחמש שנות מאסר. בערעור יקבע בית המשפט העליון כי כהן מסר רק מידע כללי וגלוי לסוכנים זרים, ויפחית את

שער 'העולם הזה', 12.3.58

משתמש בהוליווד כניגוד שבא רק לאשר את הזהות העצמית ואת הקשר הישיר בין הדמות לבין מה שהיא אמורה לשקף. אולם מתוכו מופיע המישור השני, שבו משתתפת הוליווד בהענקת משמעות לדמות, ולכן מאיימת על הקשר בין דמות הנערה בתצלום לישראליות שהיא אמורה לשקף.

מכתביה של אופירה ארז מפריס העניקו להעולם הזה הזדמנות להוסיף לשחק בזירת הדמיון וההבדל. ניכר בהם, ביתר עוצמה, גם האיום על הזהות העצמית. ארז כותבת על אירוח בנות המפגש הבינלאומי בבית אריסטוקרט צרפתי:

> למרות האווירה המשעשעת הצלחתי להסתכסך עם בנו של המארח. הוא היה צעיר בן 17, לבוש כבן 25, ופיו לא פסק מלספר אודות הצלחותיו המסחררות בבארים ובקברטים. לא יכולתי להתאפק והערתי לו כי אצלנו בחורים בגילו לובשים מכנסיים קצרים ומשחקים כדורגל בשכונה. הוא נורא נעלב, אבל האחרים השתעשעו.

אופירה ארז אינה יכולה להתאפק. מול הזרים היא אינה יכולה להכיל את ההיקסמות שלה מפלא היותה ישראלית. היא חייבת לציין את הפלא באוזני הזרים. היא חייבת להסביר ולפרש את ההבדל, גם בהקשרים תמימים לכאורה. אולם בכך היא מותירה את קביעת הזהות לדיאלוג עם הזר, שמעניק להבדל משמעות. ההתאפקות וחוסר היכולת להתאפק מצביעים על האיום והחודרנות שבנוכחותו של הזר. מהניסיון להרחיק את הזר המאיים בעצם קיומו מתברר כי ההבדל משתתף בקביעת הזהות העצמית.

ואולי דווקא ההתאפקות היא העדות לאיום הטמון בשיחה. זו ניכרת במפגש בין אופירה ארז, שתהיה לימים אשת הנשיא, יצחק נבון, לנשיא צרפת:

> הפעם הספקתי להשמיע באוזני הנשיא את המלה "ישראל". פני הנשיא לבשו ארשת התעניינות והוא חזר ואמר לעצמו: "ישראל?"
>
> שוב אמרתי רק מלה אחת: "ישראל", אבל בטון כזה כאילו רציתי להגיד: "כן אדוני הנשיא, תאר לעצמך "ישראל!"
>
> הוא חזר עוד פעם על המלה ישראל, וחיוך מקסים השתפך על פניו. ראיתי שאני עוברת ביקורת של גבר. הוא התבונן בי מכף רגל ועד ראש ושוב חזר על המלה רבת הקסם: ישראל. הפעם האריך למשוך את המלה. ידו החזיקה בידי דקות ארוכות [ההדגשות במקור].[6]

הפעם אופירה מצליחה להתאפק (אבל לא מתאפקת מלספר לנו על ההתאפקות שלה). במקום שיחה היא משתמשת בשם העצם הפרטי, כלומר במה שאמור להיות חסר משמעות כשלעצמו וחופשי משום כך מאיום המגע עם הזר. השם הפרטי אמור לשמור על האשליה המדומיינת של זהות סגורה וחסרת שברים. אולם אל המלה עצמה מתגנב מיד מה שהיא אמורה לסלק. "בטון כזה כאילו רציתי להגיד...". אופירה מתאפקת מלהגיד את מה שרצתה באמת להגיד. אבל היא גם אומרת אותו. והנשיא, שבוחן אותה מכף רגל עד ראש במבט של גבר, שומע את הדבר הזה, ואולי מבין אותו אחרת. בבחורה שבידה הוא מחזיק ארוכות ספק אם הוא רואה את דמות המראה הקולקטיבית שאופירה מנסה למלא.

ישראל הגלויה

אפשר להמשיך מכאן. ליתר דיוק, נמשכות מכאן שתי דרכים, למרות שלא ניתן להצביע על הגבול המדויק בין שתיהן. העולם הזה ממשיך לאורך השנים לנצל את זירת הזהות וחילופי המבטים המתרחשים בה. הזירה אינה משתנה, ואולם משתנה בה נוכחותם של המישור המדומה והסימבולי, או של הזהות והאיום על הזהות.

באוגוסט 1957 מציג העיתון תמונה של זיוה שפיר, נערת זוהר ישראלית שנסעה לנסות את מזלה בהוליווד.[7] שפיר מצולמת חשופת חזה, ואלם שדיה נסתרים מאחורי זרועה. וזה הכיתוב לתמונה:

> ויוה זיוה. כותרת בשם זה הופיעה מתחת לתמונתה זו של זיוה שפיר בשבועון האמריקני אישים בחדשות. מערכת העיתון מגלה כי קוראים, שראו את זיוה במדי צה"ל על שער אותו שבועון, דרשו לראותה שוב. הפעם הראו

מן היסוד
5
סמכות ההסתדרות ומערעריה
יומן המערכת

'מן היסוד', עורך דוב סים , גיליון 5, 19.7.62

1962 עונשו בחצי. 12 > כינוס למען ביטול הממשל הצבאי נערך בתל־אביב, לקראת הצבעה בנושא בכנסת. בכינוס משתתפים אנשי תרבות, חברי כנסת מהקואליציה ומפקדי פלמ"ח לשעבר. מול התרחבות החזית לביטול הממשל תארגן מפא"י כינוסים נגדיים, שבהם תוצג המשמעות הביטחונית של הממשל. 23 > נחמן שטרקס, סבו של יוסל'ה שוחמכר, משוחרר מהכלא בתיווך הרב ידידיה פרנקל כדי לנסות למצוא הסדר להשיב את הילד. הסדר לא יימצא והסב יחזור לכלא כעבור שבועיים. 25 > עמוס קינן כותב באתגב על היעדר שמאל בארץ: התנועות הסוציאליסטיות המבוססות בישראל מעולם לא התכוונו להנהיג בה משטר סוציאליסטי, יש להן ברית ותיקה עם כוחות קולוניאליסטיים בעולם, ולא מקרבן כי אם מהחוגים הלאומניים צמח המאבק האנטי אימפריאליסטי בתקופת היישוב. בשער האחורי של כתב־העת מופיעה מחאה נגד החוק לתיקון דיני העונשין (ביטחון המדינה) תשי"ז: "מצוות השעה: מלחמה במולך הביטחוניזם, שהוא מסווה להשלטת משטר טוטליטרי במדינה". 26 > הממשלה מפקיעה 5,550 דונם מאדמות מג'ד אל כרום, אל בענה, דיר אל אסד ונחף לצורך הקמת עיר יהודית: כרמיאל.

+ רואה אור מן היסוד, קובץ מאמרים של קבוצת חברים ממפא"י שהתארגנו סביב פנחס לבון: דרישה למחשבה רעיונית מחודשת במפא"י בפרט, ובמפלגות הפועלים הציוניות בכלל. בין הכותבים: נתן רוטנשטרייך, דן הורוביץ, אליעזר שביד ועמוס עוז. רוטנשטרייך מזהיר מפני זיהוי ערכים עם מסגרות ביצוע ומפני ייחוס ערך משיחי למציאות חילונית. לבון קורא להדוף את גל ההתברגנות ולבצר את עצמאות תנועת הפועלים מול המנגנון הממלכתי. אתגב מביע אהדה מהולה בלעג לקו החדש: קו זה נידון לכישלון מפני שהוא נצמד לסמלים הישנים (חברת העובדים, קופת חולים, החולצה הכחולה וכו') ונאבק בבן־גוריון בתחומו. > תערוכה ראשונה של צייר ערבי, עבד עאבדי, יליד ואדי ניסנאס, מוצגת במועדון אחווה בתל־אביב. בין הציורים: פליטים ערבים. > שלום שלום ואין שלום, מסה מאת א. ישראלי, המנסה להוכיח כי ממשלת ישראל אינה מנסה באמת להגיע לשלום עם מדינות ערב.

פברואר 1 > דיון בכנסת ביוזמת מק"י על הפקעת הקרקעות לצורך בניית כרמיאל. 6 > במרכז הרפואי הדסה בעין כרם נחנכים 12 חלונות שגאל. 9 > שר האוצר, לוי אשכול, מודיע על פיחות של הלירה לעומת הדולר ביותר מ־60 אחוז, כחלק מתוכנית חומש כלכלית. 19 > ועדי פעולה, שהתארגנו מקרב ועדי עובדים, מארגנים שביתת אזהרה נגד הפיחות ונגד הכוונות להקפיא את שכר הפועלים. כרוזים ומודעות בעיתונים מודיעים על השבתה. ההסתדרות מפרסמת מודעות נגדיות המתרות בפועלים שלא להיענות לקריאה ל"שביתה הפרועה". עשרות אלפי איש שובתים למשך שעה ומתקיימות הפגנות על יד מפעלים גדולים. 20 > הכנסת דוחה ברוב זעום הצעה לבטל את הממשל הצבאי, בזכות הסכם שמושג ברגע האחרון בין מפא"י לאגו"י, המבטיח הקמת רשת חינוך עצמאי לאגו"י. כל המפלגות, מלבד מפא"י והדתיים, מצביעות בעד הביטול.

+ בהוראת שרת החוץ, גולדה מאיר, נשלל דרכונו של ג'ו גולן, ישראלי המשמש בתפקיד בכיר בקונגרס היהודי העולמי, ואשר פעל לקשירת קשרים עם אנשי רוח ומנהיגים ערבים. גולן מואשם כי ניהל מגעים עם מנהיגי המחתרת האלג'ירית, בניגוד להוראות משרד החוץ. > הממשלה מאשרת ניסוח של חוק לשון הרע, שכוונות לנסחו וגירסאות שונות שלו עלו מאז משפטי הדיבה של 1957. בין החידושים המוצעים: ישראלים שיוציאו לשון הרע על המדינה בחו"ל יישפטו בארץ; נתבע יצטרך להוכיח כי היו בידיו ראיות לדבריו בזמן הפרסום, וכי בפרסום יש משום עניין לציבור; ענישה על ציטוט לשון הרע; סגירת עיתון כעונש על פרסום לשון הרע; איסור פרסום מהלך משפט, מלבד פסק הדין. בעקבות ביקורות נוקבות על החוק בעיתונות בחו"ל, הממשלה מחליטה למשוך את הצעת החוק ולנסחה מחדש.

מארס 7 > סגן מפקד גייסות השריון נואם בטקס סיום קורס מפקדי טנקים המשודר בגלי צה"ל: המזלזלים בכבוד הצבא – ביניהם חוגים כנעניים, ארגון הפעולה השמית, עיתונאים מופקרים, נתן רוטנשטרייך ונחום גולדמן – הם בבחינת אויב פנימי המסוכן למדינה לא פחות מהאויב החיצוני. 17 > כוח צבאי פושט על מוצבים סוריים בנוקייב שמצפון לקיבוץ

להם אותה ללא מדים. מערכת העיתון צירפה שאלה לתמונה: "האם יכולה אשה שהפעילה מקלע בישראל למצוא אושר בעיר הקטנה הוליווד?" עד כמה היא מאושרת ניתן לעין החדה להבחין בנקל בתמונה זו, שהגיעה לארץ על ידי כתב שבועון הקולנוע עולם הקולנוע (העולם הזה, 21.8.1957).

איזו דרך עקלקלה צריך העולם הזה לעבור כדי להציג את התמונה. את התמונה החשופה מלווים מדי צה"ל, מקלע, הוליווד ומבטי הקוראים בארצות־הברית. נושא התמונה חופשי מ"ציונות", מהדיבור הטקסי על משבר הנוער ואתו על הפנים והחוץ. אולם היא ניצבת עדיין באותה זירה של מבטים. גם היא מנסה להראות את ההבדל הבלתי נראה: המקלע שהבחורה החזיקה לפני שפשטה את חולצתה לצורך הצילום.

כלומר, התמונה של זיוה שפיר היא סופרפוזיציה של כמה תמונות הניצבת במוקדם של כמה מבטים. זוהי התמונה הנראית של זיוה העירומה, אך זוהי גם התמונה הבלתי נראית של זיוה במדי צה"ל (שאותה ראו הקוראים בארצות־הברית). ובמישור מופשט יותר: התמונה היא סופרפוזיציה של תמונת האשה כאובייקט למבט ומוקד לתשוקה ושל תמונת האשה כדמות־מראה. המתח בין שתי התמונות מתגלה גם כמתח בין הפרטי ללאומי. יותר מדויק: בין הדמות הלאומית של הפרטי לבין הפרטי שמסרב להזדהות עם דמות זו, ושניכר בהתלכדות המבטים של הקורא הישראלי והאמריקני.

מבלי להרחיב על כך את הדיבור, אפשר למצוא בשנים מאוחרות יותר דרכים אחרות של העולם הזה לנצל מתח זה, המעבירות את הדגש אל המימד הסרבני שלו.

בינואר 1967, לאחר שפרסום עירום גלוי הפך לנוהג מקובל של העיתון, מפרסם השבועון כתבת־אמצע כפולת עמודים תחת הכותרת "ישראל הגלויה":

> השנה אין תיירות. כל התיירים שנסעו פעם לישראל נוסעים עכשיו ליוון, לאיטליה ולקפריסין. ...עד עכשיו שִׁכנעו אותם בכמה שיטות בלתי מוצלחות. לקחו, למשל, נערה יפהפיה, הלבישו אותה בבגדי הקרן הקיימת, לקחו אותה לפרדסי הסוכנות, צילמו אותה כשהיא קוטפת תפוז מהעץ, ושלחו אותה על גלויה לחוץ לארץ, כדי להראות לתיירים שיש בארץ תפוזים... בסוף נחלצה לעזרת העם עדה אברמוביץ', שהיא בחורת הגלויות הכי מפורסמת בארץ, וגם הכי גלויה...
>
> אבל אחרי שמאות הגלויות שבכיכובה שנמכרו לתיירים עדיין לא שיפרו את מצב התיירות, עלה בדעתה שבכל זה אשמים הבגדים: אילו היו מפיצים אותה בתוך כל אתרי התיירות הללו, כשהיא עירומה, התיירים היו משתכנעים הרבה יותר מהר.
>
> לכן היא עברה ממטע למטע, מפרדס לפרדס, מחוף לחוף, והנציחה אותם, בגופה העירום. שעכשיו ינהרו התיירים לראות את החופים, הפרדסים והמטעים (העולם הזה, 4.1.1967).

לצד הטקסט מופיעות מספר תמונות עירום של עדה אברמוביץ'. עדה מחבקת עץ תפוז ומביטה בעיניים מצועפות בצופה, תחת הכותרת (המופיעה על הגלויה עצמה) Beautiful Israel. עדה מהלכת בערבות אשקלון תחת הכותרת Israel, Land of Milk and Honey.

התבנית חוזרת על עצמה: הישראלי מסתכל בישראלית בזכות מבטו של הזר הצופה בה. סופרפוזיציה של מבטים והצצות. הצצה ישראלית נסמכת על הצצה של זר בישראלי. אל דמות המראה השייכת לקולקטיב מצטרף בטקסט המבט הזר הסודק אותה. הוא מציג במלים את מה שנעדר מההתבוננות במראה, את המבט עצמו.

התבנית היא אותה תבנית, אלא שהפעם היא מופיעה כבר כפארודיה על עצמה. למשל: הפארודיה הגלויה על גלויות הקרן הקיימת, או המעבר מהמקלע הפאלי אל סממני השפע הטבעי והפוריות, המעבירים את הדגש מעירום לאומי לעירום לאומי.

בלי מרכאות

עכשיו אפשר להעלות כמה השערות על הקשר בין העיקרון הפורנוגרפי לבין מקומו של העולם הזה בפוליטיקה הישראלית.

בחודשים הראשונים של 1952 ליווה העולם הזה ניסיון של קבוצת צעירים להקים גרעין חלוצי בלתי מפלגתי, ניסיון שנולד מתוך מודעה שהתפרסמה בשבועון. "ציונות בלי ציונות" כך הכתיר העיתון את הניסיון, בכתבה על מחנה העבודה הראשון של חברי הגרעין המיועד (העולם הזה, 29.4.1952). כותרת זו מיצתה את דרכו של השבועון לאהוב את המדינה, דרך אותן נוסחאות של פנים וחוץ, אמת וזיוף, הניכרות בניסיונותיו לייצג את היופי הישראלי. ציונות אמיתית, חלוציות, מסירות, התגייסות בלי ציונות, במובנה השני, ככינוי סלנג לג'יבריש, דיבור מליצי וריק מתוכן. וכמו בתחרות צברית 56', הניסיון להראות את ההבדל בין השתיים כרוך דווקא בהפיכתו לבלתי נראה. העולם הזה אף נמנע מלהבדיל בין המונחים במרכאות או בהבדל טיפוגרפי, והעניק בכך הכרה מלאה לכינוי הסלנג.

אסור לטעות. גם כאן נמצא, או יכול להימצא, מנגנון של המדינה. דיבור נגד המדינה בשם מדינה אחרת, מדומיינת או נחשקת, יכול להיות גם הוא מנגנון של המדינה. כלומר דיבור נגד המדינה הממשית, זו הנראית, המתגלה במנגנונים ובמוסדות השונים של המדינה בשמה של המדינה האמיתית, המדינה כפי שהיא צריכה להיות. זוהי בדיוק הפנייה אל (והיצירה של) המדינה הנקייה מהעיוות המנגנוני שלה, או במלים אחרות, המדינה כפי שהיא מתקיימת אצל הנתינים.[8]

אולם מצד המדינה הנראית אולי מתגלה כאן גם הסכנה שמצאו אחרים בהעולם הזה אולי דווקא בהיעדר המרכאות סביב כינויי הסלנג. כי היעדר ההבדל בין ציונות לציונות יכול להפעיל גם מבט חודרני אל המדינה הממשית, מבט שהוליך את העולם הזה לעמדה הרדיקלית שיוחסה לו. מראשית דרכו ייחד את העולם הזה הסירוב להותיר את מנגנוני המדינה בלתי נראים – סירוב שעלה לעיתון בהחרפת מאבקו נגדם. בניגוד לעיתונים אחרים, העולם הזה סירב, למשל, לשתף פעולה

1962 עין גב, לאחר תקופה ממושכת של מתיחות ותקריות גבול. הכוח מתגלה, ובקרב הממושך נהרגים שבעה חיילים ישראלים ושלושים וחמישה חיילים סורים. 28 > שביתת אזהרה נוספת ביוזמת ועדי הפעולה, למשך חצי יום. מאות פועלים חוסמים את התנועה בכיכר עלית ברמת־גן. מאתיים שוטרים מוזעקים, רודפים אחר הפעילים ועוצרים כעשרים איש, שיועמדו למשפט. 31 > כינוס ערבי למאבק בהפקעת האדמות באל שאע'ור. > הממשל הצבאי מונע כינוס של ועד הפעולה נגד ההפקעות באל בענה ודיר אל אסד; המשטרה עוצרת רבים מהמארגנים.

+ ברוך קורצווייל מתפטר מתפקידו כנשיא סנאט אוניברסיטת בר־אילן, בעקבות השתלטות המפד"ל על האוניברסיטה. אנשי הוועד הפועל של האוניברסיטה, מנגנון ביורוקרטי המורכב ברובו מעסקני המפלגה, דורשים להשתתף בהחלטות אקדמיות. > לאחר מאבק ממושך במועצה לביקורת סרטים ומחזות מאושר להקרנה הסרט הישראלי נִינִי העוסק בזוג מעורב, יהודי ונוצרייה. הסרט מושך ביקורות קטלניות.

אפריל 5 > הצנזורה פוסלת מאמר של עמוס אילון על "הדילמה הגרעינית", שתוכנן להתפרסם בהארץ. 17 > מכשירי טלפון ציבוריים ניסיוניים מופעלים בשלושה סניפי דואר.

+ רואים אור: שהב, ספר שירה של מקסים גילן; עשן, קובץ סיפורים ראשון של אהרן אפלפלד: סיפורים על אירועים בתקופת השואה ועל ניצולים. יוצא בהוצאת עכשיו, לאחר שהוצאת הקיבוץ המאוחד דרשה לערוך בו שינויים. > חבורה שכזאת, סרט של זאב חבצלת לפי ספר של ישראל ויסלר (פוצ'ו): הווי פלמ"חניקי. ארבעה גיבורים (יוסי בנאי, אבנר חזקיהו, עודד תאומי ובומבה צור) גונבים תרנגולות, מבצעים מתיחות ולא יוצאים לשום "פעולה". > סִינַיָה, סרט ישראלי על מלחמת סיני: טייס וקצין חי"ר ישראלי מתעמתים בשאלה האם להציל משפחה בדווית, שהצילה אותם. הקצין מסכים לבסוף לוותר על מקומו במטוס החילוץ שמתרסק, ונותר לבדו עם תינוקת בדווית.

מאי 9 > דגלי ישראל, שנתלו בכפר טירה לרגל יום העצמאות, מוסרים במהלך הלילה. המשטרה עוצרת יותר מעשרים חשודים, וכוחות צבא מתקרבים לכפר. אמיל חביבי יטען בכנסת שהסרת הדגלים היתה פרובוקציה של השב. נגד מק"י ומתנגדי הממשלה בכפר, וכי העצורים הוכו כדי שיפלילו אישים בכפר. שר המשטרה מודה שלא היו ראיות נגד העצורים. 16 > הממשלה שולחת מכתב חריף להנהלת הסוכנות היהודית, ודורשת הסברים על פגישותיו של נחום גולדמן עם עוזר מזכיר המדינה האמריקני, פיליפ טאלבוט. 24 > חבורת מן היסוד מוציאה דו־שבועון בשם זה, המבקש להיות במה "לדיון ציבורי בלתי תלוי" ולהעשיר את הוויכוח האידיאולוגי שהצטמצם "לקבוצות חברתיות 'סוטות'". מאמרים בזכות איחוד מפלגות הפועלים הציוניות, בזכות הביקורת ונגד הגישה הרואה במבקר "בעל כוונה זדונית מלכתחילה, 'כמעט סאדיסט, שאין בינו לבין החיוב בחיינו הכלליים שום קשר, וכוונתו רק להטיל דופי במעשים הנעשים ולהוריד את כבוד המדינה שאולה'". 31 > אייכמן מוצא להורג, לאחר שבית המשפט העליון דוחה את ערעורו ונשיא המדינה דחה את בקשתו לחנינה.

+ רואה אור ברקיע החמישי, מאת רחל איתן: רומן התבגרות במוסד חינוכי. גרשון שקד כותב על החידוש המרענן שבספר, שלא נועד להעניק לקורא "ערב קשה עם דוקומנט למאמרו הבא של מבקר פלוני על 'הספרות ומשבר הדור'". לדבריו, אין בכתיבתה של איתן נטורליזם זול וגם לא "ספרותיות" כוזבת. בעיתונים אחרים מבליטים את דמותה יוצאת הדופן של הסופרת הצעירה בקרב הסופרים המקצועיים. > פרנק סינטרה מופיע בארץ.

יוני 5 > באזור הכפרים סח'נין ועראבה מתחילות עבודות פרויקט המוביל הארצי. תביעת תושבי הכפר נגד המדינה בעניין זה תלויה ועומדת בבית המשפט. > נפתח יריד המזרח בתל־אביב. תצוגות מסחריות לצד מתקני שעשועים. 6 > עובדיה שפירא כותב במן היסוד על "ביצועיזם" שקידמו אנשי מחנה בן־גוריון, כשתבעו להעניק אוטונומיה פוליטית למנגנוני ביצוע של המדינה: צבא, חינוך ופקידות ממשלתית. שפירא טוען כי המונח מסתיר ברית פוליטית בין אנשי המנגנונים

'אמות – דו־ירחון לענייני חברה וספרות, עורך שלמה גרודזינסקי, אוגוסט–ספטמבר 1962.

עם הסוד הגדול של הצנזורה, שהוא עצם קיומה של הצנזורה, בהעלמת עקבות פעולתה. עורכי העיתון הותירו חללים ריקים בטקסטים שצונזרו, גם במחיר פגיעה בתחביר, ופרסמו בהבלטה טקסטים אלגוריים במקום כתבות שנפסלו בשלמותן. יחד עם מאבקו בש.ב. ("מנגנון החושך", כפי שכונה בפי העיתון עד לחשיפתו הרשמית ב־1957) ובשימוש הפוליטי שנעשה בו, היה כנראה המאבק בצנזורה על כל צורותיה אחד הגורמים המכריעים בהחרפת העימות בין העיתון לבין מנגנון השלטון.

אי־אפשר להמעיט בערכו של היעדר המרכאות המבדילות בין ציונות לציונות. בהתעלמות הזו מההבדל בין דיבור לבין כתיבה, בין שפה תקנית לבין סלנג, אפשר למצוא את מקומו המיוחד של העולם הזה, כעיתון שאינו מקבל את הכורח להיכנס לעמדת הכתיבה, על כל הנוסחאות והגינונים הנלווים אליה. ואפשר גם לראות כאן התחלה של סחרור שהעיתון לא יכול היה להימנע מלהיכנס אליו. מצד אחד, הכנסת כינוי הסלנג למרכאות היתה חוצצת בינו לבין הנוער שאליו רצה לדבר. מצד אחר, סילוק המרכאות הציב אותו מול היעדר ההבדל, ומול הכורח הנואש, המועד לכישלון, לחפש את ההבדל.

נועם יורן – המכון להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות ע"ש כהן, אוניברסיטת תל־אביב

---

1 האירוטיקה תפסה באותה תקופה מקום קטן יחסית בשבועון. היו כתבות, ראיונות ומשאלים בנושא המין בחיי היומיום שנכתבו באיצטלה מדעית ובנימה אינפורמטיבית ולא לוו מעולם בתמונות. הופיעו כתבות רציניות על נושאים בעלי נופך אירוטי: דוגמניות, רקדניות מועדוני לילה ולעתים יצאניות. כדי לכתוב על דוגמניות ישראליות, למשל, נדרש העיתון לדבר על נתח הייצוא של "תעשיית האופנה הישראלית". וחוץ מאלה היה כמובן גם הקולנוע, שהעולם הזה ייחד לו פינה קבועה והִרבה להציג בה תמונות של כוכבות. אבל כך עשו גם עיתונים אחרים שלא זכו לכינוי פורנוגרפיים.

2 הרצון להפעיל צנזורה כוחנית שב ועלה ביחס לעיתון. למשל: כאשר התגלתה במאי 1955 פצצה במערכת העיתון, בעקבות חשיפת שחיתויות שערוריתיות בשלטונו של אבא חושי בעיריית חיפה, הזדרזו דוברי מפא"י בכנסת לעבור מהבעת זעזוע להתקפה אלימה על העיתון ולהצדקה מרומזת של ניסיון הפגיעה בו.

3 כבר בדצמבר 1950, חודשים ספורים לאחר מעבר העולם הזה לידי אורי אבנרי ושלום כהן, נטבע, ודווקא לא במישור הפומבי, הסימון הפורנוגרפי על העיתון. משה גורארי, ראש שירותי המודיעין, ביקש אז מהיועץ המשפטי לבדוק אם ניתן לבלום את "מעשי הזימה" של העיתון ה"נוטף פורנוגרפיה גלויה, מהולה בהשמצה חסרת רסן ושטנה פרועה נגד המדינה" (גנזך המדינה 43/5499/2693).

4 ומה שרק מסבך את התמונה, היא טענתו של אבנרי בתקופה מאוחרת יותר כי גם הוא ידע מראש שבשלבים מאוחרים יותר, כאשר דעת הקהל תהיה מוכנה לכך, יציג העיתון גם תמונות עירום. מתברר אפוא שכולם ידעו מלכתחילה שהעיתון יפנה לסוג של פורנוגרפיה (ראו הקדמה של אבנרי לספרו של זכרוני תשכ"ט, 9).

5 העולם הזה חיפש והמציא את המדינה שלו במגוון דרכים. למשל, מדור החדשות של העיתון נפתח תמיד בכותרת "העם", וניסה לתאר מעין הלך רוח ציבורי על רקע אירועי החדשות העיקריים. העיתון גם הִרבה להכין סדרות של כתבות מיוחדות שניסו לאתר מועקות של מגזרים באוכלוסייה (נוער, מזרחים, וכו'). במדור המכתבים למערכת ביסס העיתון סוג של דיאלוג ממשי עם הקוראים. בנוסף לאלה הִרבה העיתון ליזום פעולות ממשיות שעליהן דיווח לעתים: ניסיון קצר להקים חוג קוראים, ניסיון להקים גרעין התיישבותי חלוצי לא מפלגתי, ליווי הסירה ישראלה שחצתה את הים התיכון, והרבה יציאות לרחוב בתחפושת (מחתימים על עצומה שנוסחה לקוח ממגילת העצמאות, מתרימים, מתחזים למפיקי קולנוע המחפשים שחקנים וכדומה), וכן תחרות "צברית 56'" שבה אעסוק בהמשך.

6 הסצינה, כך טוען העיתון, היתה למעשה מבוימת. הדרך המשונה הזאת של אופירה להציג את עצמה בפני הנשיא סוכמה מראש בישיבת מערכת בהשתתפותה, לפני נסיעתה לפריס. אופירה, שהזדרזה ללחוץ ראשונה את ידו של הנשיא, לא הספיקה להגיד את המלה, ומשום כך התייצבה שנית בסוף שורת הנערות ולחצה את ידו פעם נוספת.

7 בשנותיו הראשונות של העיתון, פחות או יותר עד 1958, בלטו דמויות של שלוש נשים ישראליות בתפקיד נערות הזוהר או הישראליות הייצוגיות. אופירה ארז, זיוה שפיר וחיה הררית, כוכבת הסרט גבעה 24 אינה עונה, שנסעה לאחר הסרטת הסרט ללימודי משחק באירופה, ואף קיבלה תפקיד ראשי בסרט איטלקי. שלושתן נכנסו לעיתון באמצעות מגעיהן עם העולם הזר. גם בהמשך, עם יעל דיין, חנה עדן ואחרות, המשיך "חוץ לארץ" לשחק תפקיד ביצירת נערת הזוהר הישראלית.

8 המדינה האמיתית אינה תמיד בלתי נראית. היא יכולה להתגלות לרגעים, למשל, דרך הצבא כפי שמציין יצחק לאור לגבי הסאטירה של אפרים קישון (לאור 1995). כמו קישון, גם העולם הזה השתתק בהערצה נוכח פעולות הצבא. אולם, השתיקה שלו חייבים לציין, מעולם לא נמשכה זמן ממושך, והתחלפה תמיד במהירות בביקורת על הממשלה שאינה מנצלת פעולות אלה ליוזמות שלום.

כרזה ליריד המזרח הבינלאומי 1962, מעצב דן רייזינגר.

1962 המפלגתיים לבין אנשי מנגנוני המדינה: "הפוליטיזציה של תחומי הביצוע לא היתה מטרה בפני עצמה. היא היתה בהקשר זה, בעיקר אמצעי לקראת ביצועיזציה של תחומי הפוליטיקה". 12 > ס. יזהר נואם בכנסת על פיתוח מואץ ולא מתוכנן של הארץ, שפוגע בנוף: "הלא אי־אפשר לאדם בלי שיישאר לו מרחב בלתי מתוקן בידי אדם. אי־אפשר להתקיים במקום שהכל אורגן ותוכנן עד גמירתו". 21 > שיח פועלי נמל במן היסוד על חששות מהפיחות ומרמת החיים היורדת של העובדים, ועל התחושה שהפועלים נטשו על ידי ההסתדרות והאיגודים המקצועיים. 22 > מרכז מפא"י מקבל, בלחץ בן־גוריון, החלטת אזהרה נגד קבוצת מן היסוד, המתריעה על כך שהתארגנותה עלולה להוות "התארגנות סיעתית" האסורה על פי תקנון מפא"י. 28 > ד"ר רוברט סובלן, יהודי אמריקני שנידון למאסר עולם באשמת ריגול למען ברה"מ, מגיע לארץ בשם בדוי ונעצר. ארה"ב תדרוש את הסגרתו, ובתחילת יולי יגורש מישראל. בספטמבר ימות בלונדון מפצעים שגרם לעצמו בעת הטיסה מישראל.

+ כורש, אורטוריה של עזרא כורש, מלחין צעיר יוצא עיראק, מבוצעת בירושלים: יצירה בקול אחד, בליווי כלים וללא הרמוניות. > רואים אור: 4 פנים בספרות העברית בת זמננו, קובץ מאמרי ביקורת של דן מירון על הספרות החדשה והמדינה: על השתעבדותו של אלתרמן, בעיר היונה, לאידיאולוגיה הציונית, ועל הפער בין היכולת הספרותית של ס. יזהר לבין מוגבלותם האינטלקטואלית של גיבוריו; הערימה, מאת שלמה קאלו: מחזור סיפורים על עולים חדשים ביפו הסובבים סביב ערימת אשפה המסרבת להתפנות.

יולי 3 > השב"כ מאתר את הילד יוס'לה שוחמכר בניו־יורק. הילד מוחזר לישראל, שנתיים וחצי לאחר שנחטף. בלונדון ייגזרו על דודו של הילד שסייע בחטיפה שלוש שנות מאסר. 7 > לפי דו"ח מבקר המדינה, רק שליש מבעלי האדמות המופקעות בגליל ויתרו על אדמותיהם וקיבלו פיצוי. 21 > מצרים משגרת ארבעה טילי קרקע־קרקע. נאצר: "ביכולתנו להגיע לכל מקום מדרום לביירות". 23 > הכנסת מאשרת את חוק החזיר האוסר לגדל ולשווק חזיר בארץ, פרט לנצרת ולכמה יישובים נוצריים מוכרים.

+ כנען, תיאטרון יהודי־ערבי, מנסה להציג בראשונה מחזה בעברית בתל־אביב. ההצגה מתבטלת עקב מיעוט קהל. התיאטרון, שהוקם בידי מתיה איסמאעילי, עולה ממצרים, פועל זה כמה שנים ברמלה, מופיע ביישובי עולים וביישובים ערביים, והציג עד כה בערבית בלבד. > רואה אור שירי לחץ, מאת דוד אבידן.

אוגוסט 3 > שתי חשפניות ושני בעלי מועדוני לילה נעצרים בתל־אביב, בעקבות איסור שהטילה המועצה לביקורת סרטים ומחזות על מופעי חשפנות. 16 > ערב שירה מוקדש לשירי מחמוד דרוויש בחיפה. 31 > גבריאל מוקד כותב בהארץ על הניתוק של סופרי "דור בארץ" מן התנופה החדשה בפרוזה הצעירה בארץ, הכוללת את רחל איתן, נסים אלוני, יורם קניוק, אהרן אפלפלד ואחרים: הראשונים כתבו ונקראו כ"דוברי הדור הצעיר", נטו לכתיבה סוציולוגית שהפכה כיום לקלישאית ומנותקת, ולא זכו ליחס ספרותי ביקורתי של ממש.

+ מחתרת ספרדית מפיצה כרוזים בירושלים ומבטיחה פעולה תקיפה נגד האפליה העדתית. המשטרה עוצרת כמה אנשים האחראים להדפסת הכרוזים, אולם טוענת כי אין במחתרת כל ממש. הקבוצה ממשיכה להתקיים ומסרבת להיחשף – לטענתה, בשל שטיפת המוח השיטתית מצד הממסד, המעלים את העובדה הגלויה של האפליה: "אלמונים אנו! כי אין בינינו איש הלוטש עינו לתפקיד, למשרה רמה או לכיסא במוסד כלשהו. מי ייתן והכל יראו באלמוניות שבחרנו לנו ערובה לכנותנו ולצדקת מטרותינו: מיזוג גלויות ושוויון!" > להקת בידור טורקית מושכת מבקרים לקפה נוח בסלמה: מוסיקה ושירים מזרחיים, ריקודי בטן.

ספטמבר 1 > בשנת הלימודים החדשה מופעלים שינויים מבניים במערכת החינוך: שני מסלולי לימוד על־יסודיים: מסלול עיוני לתעודת בגרות המאפשר כניסה לאוניברסיטה, ומסלול מקצועי לתעודת גמר, הכולל תעודת בגרות חלקית